

O'SMIR O'QUVCHILARDA KASBIY MA'SULIYAT HISSINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Yaxyoyeva Gulhayo Murot qizi

Shofirkon tumani 11-umumta'lim maktabi psixologi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yurtimizda o'smir o'quvchilarni kasbiy ma'suliyat hissini shakllantirishda pedagogik-psixologik xususiyatlari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Islohot, BMT, o'quvchi, yosh avlod, ijtimoiy faollik, ma'naviy faollik, madaniyat, kasb.*

O'zbekistonda islohotlarning davomiyligini ta'minlash hamda demokratik fuqarolik jamiyatini shakllantirish, yoshlar, xususan, ularning ijtimoiy faolligiga bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning BMT Bosh Assambleyasining 2017 yil 19 sentyabrdagi 72-sessiyasida so'zlagan nutqida: «... Bizning asosiy vazifamiz – yoshlarning o'z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratish, zo'ravonlik g'oyasi «virusi» tarqalishining oldini olishdir. Buning uchun yosh avlodni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, uning huquq va manfaatlarini himoya qilish borasidagi ko'p tomonlama hamkorlikni rivojlantirish lozim, deb hisoblaymiz. Shu munosabat bilan O'zbekiston globallashtirish va axborotkommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanib borayotgan bugungi sharoitda yoshlarga oid siyosatni shakllantirish va amalga oshirishga qaratilgan umumlashtirilgan xalqaro huquqiy hujjat – BMTning Yoshlar huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiyasini ishlab chiqishni taklif etadi. Bizning nazarimizda, mazkur hujjatni imzolaydigan davlatlar ushbu sohani o'z ijtimoiy siyosatining asosiy va muhim hayotiy ustuvor yo'nalishlaridan biri darajasiga ko'tarish bo'yicha qat'iy majburiyatlarni o'z zimmasiga olishi kerak» – degan fikrlari dunyo hamjamiyati tomonidan ham keng e'tirof etilmoqda. Yosh avlodning har tomonlama kamol topishi jamiyat taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy omil bo'lishi bilan bir qatorda uning shaxs sifatida ijtimoiy faollashuvida ham etakchi o'rin tutadi. O'quvchi shaxsining ijtimoiy faolligi quyidagi ikki jihatga ko'ra muhim ahamiyatga ega: birinchidan, shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun zamin yaratadi, ikkinchidan esa, uning bilimi, kuch-quvvati, imkoniyati hamda iqtidori jamiyat rivoji yo'lida mehnat qilishga yo'naltiriladi. Manbalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, demokratik jamiyatda o'quvchilar ijtimoiy faolligi o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi, balki muntazam tarzda maqsadli ravishda olib borilgan pedagogik faoliyat natijasida shakllantiriladi. O'quvchi yoshlarga nazariy-amaliy bilimlarni berish, ularda ijtimoiy faollik ko'nikma va malakalarini hosil qilish pedagogika nazariyasi va amaliyoti uchun ham o'ziga xos ahamiyatga ega ekanligi bilan dolzarblik kasb etadi.

O'smir talabalarning kasbiy mas'uliyat tuyg'usi mavzusi adabiyotlarda e'tiborni tortdi, chunki u yosh shaxslarning kasbiy mas'uliyatni tushunishi va sodiqligining rivojlanishi va oqibatlarini o'rganadi.

Bir qator tadqiqotlar o'smirlarda kasbiy mas'uliyatni shakllantirishga yordam beradigan omillarni o'rganib chiqdi. Adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onalarning ta'siri, ta'lim muhiti va shaxsiy qadriyatlar o'quvchilarning kelajakdagi kasbi uchun mas'uliyat hissini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ota-onalarning kutishlari, qo'llab-quvvatlashi va kasbiy xulq-atvorini modellashtirish o'smirlarning o'z kasbiy majburiyatlarini idrok etishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

Bundan tashqari, adabiyotlarda o'smir talabalarda kasbiy mas'uliyat hissini tarbiyalashda ta'lim muassasalarining roli ta'kidlangan. Samarali kasbiy yo'naltirish dasturlari, amaliyotlar va tajribaviy o'rganish imkoniyatlari talabalarning kasbiy xulq-atvor, javobgarlik va axloqiy xulq-atvorning muhimligini tushunishlarini kuchaytirishi ko'rsatilgan. Yo'l-yo'riq ko'rsatadigan va yuqori talablar qo'yadigan yordamchi o'qituvchilar va murabbiylarning mavjudligi ham kasbiy mas'uliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Adabiyot, shuningdek, o'smir talabalarda kuchli kasbiy mas'uliyat hissi bilan bog'liq natijalar va imtiyozlarni o'rganadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasbiy mas'uliyat tuyg'usiga ega bo'lgan talabalar yuqori darajadagi motivatsiya, faollik va o'zlarining akademik va martaba maqsadlariga sodiqliklarini namoyish qilishlari mumkin. Ular, shuningdek, vaqtni yaxshiroq boshqarish ko'nikmalarini, tashkilotchilik qobiliyatini va etakchilik rollarini olishga tayyorligini namoyish etadilar.

Bundan tashqari, adabiyotlar o'smirlarda kasbiy mas'uliyat hissini rivojlantirishda duch kelishi mumkin bo'lgan muammolar va to'siqlarni ta'kidlaydi. Tengdoshlar ta'siri, jamiyatning umidlari va haqiqiy professional muhitga cheklangan ta'sir qilish kabi omillar yosh shaxslarda kuchli mas'uliyat hissini rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilish uchun zarur yordam va ko'rsatmalarni ta'minlashda ta'lim muassasalari va ota-onalar ishtirok etadigan kompleks yondashuv talab etiladi.

O'smir talabalarda kasbiy mas'uliyat hissini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari bir qancha asosiy omillarni o'z ichiga oladi. Bu omillarga quyidagilar kiradi:

1. O'rnak olish: O'qituvchilar yoki soha mutaxassislari kabi ijobiy namunalarni taqdim etish o'quvchilarni tanlagan kasbiga nisbatan mas'uliyat hissini rivojlantirishga ilhomlantirishi va undashi mumkin.

2. Tajribaviy o'rganish: Talabalarga kelajakdagi kasbi bilan bog'liq real stsenariylarda qatnashish uchun amaliy tajriba va amaliy imkoniyatlarni taklif qilish ularga mas'uliyatning ahamiyati va uning kasbiy rivojlanishiga ta'sirini tushunishga yordam beradi.

3. Maqsadni belgilash: Talabalarni kasbiy intilishlari bilan bog'liq aniq maqsadlarni qo'yishga undash va ularga harakat rejalarini tuzishda yo'l-yo'riq ko'rsatish ushbu maqsadlarga erishish uchun mas'uliyat hissini uyg'otishi mumkin.

4. Mulohaza va fikr-mulohaza: Talabalarga o'z harakatlari haqida mulohaza yuritish, ularning taraqqiyotini baholash va konstruktiv fikr-mulohazalarni olish uchun muntazam imkoniyatlarni ta'minlash ularning o'z-o'zini anglashi va mas'uliyatini oshirishi, kasbiy mas'uliyat hissini kuchaytirishi mumkin.

5. Hamkorlik va jamoaviy ish: hamkorlikdagi loyihalar va tadbirlarni rag'batlantirish talabalarga jamoada mas'uliyat bilan ishlash, boshqalarning hissalarini hurmat qilish va ularga yuklangan rollarni bajarish muhimligini o'rgatishi mumkin.

6. Axloqiy ta'lim: o'quv dasturiga axloqiy tamoyillar va qadriyatlarni kiritish talabalarda o'z kasbiga nisbatan axloqiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam beradi va qaror qabul qilish jarayonini boshqaradi.

7. Qo'llab-quvvatlovchi muhit: Talabalar o'zlarini qadrlashlari, hurmat qilishlari va o'z ta'lim olishlari va kasbiy o'sishiga egalik qilishlari uchun rag'batlantiriladigan qo'llab-quvvatlovchi va tarbiyalovchi muhitni yaratish professional mas'uliyat hissini rivojlantirishga sezilarli hissa qo'shishi mumkin.

Bu xususiyatlar har bir talabaning o'ziga xos ehtiyojlari va manfaatlarini hisobga olgan holda yaxlit va har tomonlama amalga oshirilishi kerakligini ta'kidlash muhimdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, adabiyotlarda o'smir o'quvchilarning kasbiy mas'uliyat hissi turli omillar, jumladan, ota-onalarning ta'siri, ta'lim muhiti va shaxsiy qadriyatlarga ta'sir qiladi. O'smirlarda kuchli kasbiy mas'uliyat hissini tarbiyalash motivatsiya, faollik va martaba muvaffaqiyati kabi ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin. Biroq, kasbiy mas'uliyatni rivojlantirishga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan muammolar va to'siqlarni hal qilish yosh shaxslarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash uchun juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Thomas K.W. Conflict and negotiation // Handbook of industrial and organizational psychology/ Eds. M.D. Dunnette. Palo Alto, CA, 1992. - P. 889-935.

2. Рыбакова М. М. Конфликт и взаимодействия в педагогическом процессе. - М.: Педагогика, 1991. - 168 с.

3. Xalikov A.A. Pedagogik mahorat. //Darslik. - Toshkent, Moliya. 2015.- 435 bet.

4. Ibragimov, X., and Abdullayeva Sh. "Pedagogika nazariyasi (darslik)." T.: Fan va texnologiya 288 (2008).

5. Ибраимов Х. И. Креативность как одна из характеристик личности будущего педагога //Наука, образование и культура. - 2018. - №. 3 (27). - С. 44-46.

6. Ibragimovich X. I. O „ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMIDA KREDIT-MODUL TEXNOLOGIYALARINI QO „LLASHNING O „ZIGA XOS XUSUSIYATLARI //INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL. - 2021. - С. 209-214.